

الگوی سیاست‌های مطلوب پالایش (فیلترینگ) فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران

محمدصادق نصراللهی* استادیار دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع). تهران ایران.

چکیده

پالایش فضای مجازی به‌عنوان یک تدبیر در جهت سالم‌سازی این زیست‌بوم، پای ثابت سیاست‌های حاکمیتی جمهوری اسلامی ایران بوده و درعین‌حال، همیشه عرصه‌ای برای منازعه سیاست‌گذاران و ذینفعان تلقی شده است. با ظهور شبکه‌ها و پیام‌رسان‌های اجتماعی، بسامد و دامنه این منازعه دوچندان شده؛ به‌طوری‌که امروزه پالایش تلگرام مبدل به یکی از اصلی‌ترین حوزه‌های مناقشه‌برانگیز میان قوه مجریه و قوه قضائیه شده است. اگر بپذیریم که پالایش فضای مجازی یک مسئله عمومی است، سؤال اساسی آن است که چه راهکارها و تدابیری را می‌توان جهت بهبود آن ارائه کرد؟ این مقاله با بهره‌گیری از روش مصاحبه با خبرگان (۲۹ خبره) و تحلیل این نظرات با استفاده از روش تحلیل مضمونی، سه الگوی سیاستی «فراسیاست‌های پالایش»، «پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی» و «پالایش همگرایی فرهنگی-ارتباطی» (پهفا) را ارائه می‌کند. الگوی اول بر ضرورت بقای پالایش حاکمیتی تأکید داشته، ضمن آنکه اصلاح آن را ضروری می‌انگارد. همچنین لازم می‌داند توسعه مفهومی در پالایش صورت پذیرد. بر همین اساس، الگوی دوم شامل پیشنهادهایی در جهت هر چه مردمی‌تر شدن پالایش حاکمیتی از جمله: تحقق پالایش رده‌بندی‌شده کاربرمحور، ارتقای پایش مردمی، شاخص‌سازی محتوای مجرمانه و ... است. الگوی سوم نیز در یک رویکرد فعال، ضمن بازتعریف پالایش و موسع کردن مفهوم آن، سیاست‌هایی همچون: خودپالایشی، پالایش خانگی، پالایش نرم از طریق ارتقای تولید محتوا و سرویس بومی، استقرار نظام رتبه‌بندی محتوا و ... را پیشنهاد می‌کند.

کلیدواژه‌ها: فیلترینگ اینترنت، فیلترینگ فضای مجازی، پالایش اینترنت، پالایش فضای مجازی، سالم‌سازی فضای مجازی.

مقدمه

از منظر علم ارتباطات، فضای مجازی، رسانه‌ای ممتاز بوده و از رسانه‌های پیش از خود کاملاً متمایز است. بر همین اساس، کشورهای مختلف تلاش کرده‌اند که قانون‌گذاری‌های لازم را در آن صورت دهند. در جمهوری اسلامی ایران نیز در این جهت تلاش‌هایی صورت پذیرفته است که از آن جمله می‌توان به قانون «جرائم رایانه‌ای» مصوب ۱۳۸۸/۱۱/۱۱ و مواد ۲۱ تا ۲۳ آن به‌عنوان مهم‌ترین اقدام اشاره کرد.

در ماده ۲۱ این قانون چنین آمده است: «ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی موظف‌اند طبق ضوابط فنی و فهرست مقرر از سوی کمیته تعیین مصادیق موضوع ماده ذیل، محتوای مجرمانه اعم از محتوای ناشی از جرائم رایانه‌ای و محتوایی که برای ارتکاب جرائم رایانه‌ای بکار می‌رود را پالایش کنند. ...» طبق این ماده، فهرست تارنماها و سایت‌هایی که بایستی فیلتر شوند، از سوی کمیته «تعیین مصادیق محتوای مجرمانه» تهیه و به ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی^۱ ابلاغ می‌شود و آن‌ها موظف به فیلتر نمودن طبق فهرست هستند و در صورت تخلف، جریمه یا منحل خواهند شد. در ماده ۲۲ نیز ترکیب کمیته به‌عنوان رگولاتور این حوزه مشخص شده است و ماده ۲۳ نیز مسئولیت خدمات‌دهندگان میزبانی را در امر پالایش مشخص می‌کند.

مسئله‌ای که نقطه شروع تمایل نگارنده به انتخاب این موضوع تلقی می‌شود، ظن وی مبنی بر وجود «شیوه حقوقی ناکارآمد پالایش» یا «تنظیم مقررات ناکارآمد شیوه پالایش» در فضای مجازی بود. بررسی اولیه نشان می‌دهد که ناکارآمدی این شیوه، ناظر به ابعاد آسیبی و چالشی ذیل است: ۱- عدم توجه به شیوه‌های ایجابی پالایش ۲- عدم توجه به سطح‌بندی مخاطبان و نگاه به مخاطبان بسان یک توده ۳- امکان عبور از فیلترینگ به راحتی و با کمترین هزینه ۴- غلبه شیوه پالایش بر پایش ۵- وجود مصادیق قابل توجه پالایش اشتباه ۶- عدم تناسب مسئولیت‌های کمیته با قابلیت‌ها و توانایی‌های کارشناسی آن ۷- مرکز‌گرایی حاکمیتی در پایش و پالایش و غفلت از بخش خصوصی ۸- ابهام در رویه اجرایی تهیه فهرست مصادیق مجرمانه ۹- تمرکز بر فیلترینگ سایت به جای مطلب ۱۰- قبح‌زدایی

1. ISP.

قانون‌گریزی از طریق استفاده از فیلترشکن. به طوری که می‌توان گفت که مسئله پالایش فضای مجازی یک مسئله عمومی در ایران است. این مسئله پس از روی کار آمدن دولت یازدهم در بحث فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی (به خصوص تلفن همراه) به بحث داغ روز بدل شده بلکه تبدیل به یک مجادله حاکمیتی شده است. این مقاله بر آن است که به شکلی روشمند و مبتنی بر آرای خبرگان، راه‌حل‌ها و سیاست‌هایی برای بهبود وضعیت فیلترینگ اینترنت کشور ارائه نماید.

بنابراین سؤال اصلی این مقاله آن است که در جهت حل مسائل و مشکلات پالایش فضای مجازی، سیاست‌ها و راهبردهای حاکم بر فیلترینگ فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران چیست؟ در این جهت می‌توان سؤالات فرعی را از باب مقدمه پاسخ‌دهی به سؤال اصلی مطرح کرد:

- پالایش فضای مجازی به چه معناست و چگونه پیاده‌سازی می‌شود؟

- مسائل و مشکلات فیلترینگ اینترنت در ایران چیست؟

مروری کوتاه بر آثار علمی موجود نیز نشان می‌دهد که در ۲-۳ سال اخیر، ۶ مقاله علمی در حوزه پالایش فضای مجازی نگاشته شده است. این مقالات را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد: ۱- ضرورت اصل فیلترینگ ۲- سیاست‌پژوهی فیلترینگ ۳- مسئله‌یابی خرد فیلترینگ. در دسته اول، اسماعیلی و نصراللهی (۱۳۹۵)، با نگارش مقاله‌ای با عنوان «پالایش فضای مجازی؛ حکم و مسائل آن از دیدگاه فقهی» حکم فقهی اصل پالایش و بایسته‌های شرعی آن را تشریح کرده‌اند. «وجوب نهی از منکر و حرمت تعامل با کتب ضلال»، از ادله وجوب پالایش در این مقاله است. در کنار آن ۹ بایسته فقهی نیز پیشنهاد شده است. حسین‌نژاد و منیری حمزه کلایی (۱۳۹۶) نیز، مقاله‌ای دارند تحت عنوان «تحلیل و بررسی فقهی اجرای فیلترینگ در فضای مجازی» که طی آن ادله فقهی وجوب فیلترینگ را همچون قاعده نفی سبیل، حرمت حفظ کتب ضاله، قاعده مصلحت و امر به معروف و نهی از منکر را تشریح می‌کند.

در دسته دوم می‌توان «مقاله واکاوی پالایش محتوای مجرمانه از منظر فقهی» را به‌عنوان اولین کار در سال ۹۴ به نگارش جاویدنیا، عابدی سرآسیا و سلطانی نام برد که در آن تلاش شده است سیاست‌های کلی مشترک عرصه دفاع در فضای مجازی تبیین شود. مواردی همچون: آمادگی در برابر تهاجم‌های سایبری، پرهیز از رابطه اینترنتی با دشمنان دین، نهی از ورود به محافل اینترنتی دشمنان خدا و بدعت‌گذاران، پایه‌ریزی نظام خودجوش پالایش از درون جامعه و خانواده، برخورد توأم با حفظ کرامت انسانی در پالایش، ایجاد فضاهای مجازی طرح شبهات و پاسخ به آن‌ها در مقام دفاع. در مقاله دیگری با عنوان «درآمدی بر سیاست‌های فیلترینگ سایت‌های اینترنتی» در سال ۱۳۹۴، علی سعد تلاش کرده است که مروری بر بایسته‌های پالایش داشته باشد. در این جهت ابتدا به‌طور خیلی مختصر الگوهای آمریکای، چین و اتحادیه اروپا را مرور کرده و ضمن احصای فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی، سه مقوله «پرورش گلخانه‌ای»، «سواد رسانه‌ای» و «تشکل‌های مردمی» را در پالایش بررسی می‌کند. «اصول پالایش پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی» به نگارش عباس اسدی و حامد بابازده مقدم، اثر دیگری است که در سال ۱۳۹۶ منتشر شده است. این مقاله ضمن محدود کردن موضوع خود به رسانه‌های خبری در فضای مجازی، اصولی خاص را در پالایش آن‌ها همچون مداخله حداقلی دولت‌ها، قانون‌مندی، شفافیت، امکان دادخواهی، هوشمندی و آموزش بر اساس اسناد حقوق بشری، مصوبات یونسکو و توصیه‌نامه‌های شورای اروپا پیشنهاد می‌دهد.

در نهایت در دسته سوم، رحمتی و شهریاری (۱۳۹۶) در مقاله «فیلترینگ و دشواره تراحم اخلاقی»، موقعیت‌های متراحم اخلاقی در فیلترینگ را همچون «راست‌گویی-پرهیز از اشاعه گناه»، «حفظ حریم خصوصی-خبررساندن به دیگران»، «مجازات خطاکار-عدم تنبیه بی‌گناه»، «خدمت به مردم-عدم ایجاد بدبینی نسبت به دین» «حفظ حقوق شهروندان-حفظ بیت‌المال» احصاء کرده و در نهایت ارائه راهکار می‌دهند.

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت که تمایز این مقاله با آثار پیشین از دو جهت است:

۱- هیچ‌یک از مقالات سیاست‌ها و راهبردهای پالایش را به شکل میدانی و جامع

جمع‌آوری و تبیین نکرده‌اند. ۲- همه مقالات از طریق روش کتابخانه‌ای به پالایش پرداخته‌اند؛ این در حالی است که در این مقاله تلاش می‌شود که با روش‌های میدانی کیفی، مسائل پالایش احصاء شود.

ادبیات نظری

ادبیات نظری در دو بخش چارچوب مفهومی و مطالعات نظری ارائه می‌شود. در بخش چارچوب مفهومی، اصطلاحات اصلی تعریف‌شده و چستی آن بررسی می‌شود و در بخش مطالعات نظری، رهیافت‌ها و چارچوب‌های نظری کمک‌کننده به تحلیل مسئله مطرح می‌شود.

چارچوب مفهومی

در این بخش دو اصطلاح «الگوی سیاستی» و «پالایش فضای مجازی» به‌عنوان کلیدواژگان اصلی، تبیین و تشریح می‌شود:

الگوی سیاستی

«الگو^۱» یا مدل، تصویری است که از واقعیت‌ها و روابط موجود گرفته‌شده و نشانگر متغیرهای موجود، نحوه ارتباط آن‌ها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آن‌هاست (الوانی، ۱۳۸۰: ۵۲). مدل‌ها در واقع «برداشت‌هایی انتزاعی» از دنیای واقعیات هستند (الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۸۶: ۱۷). در یک کلام می‌توان گفت که مدل نمایش نظری و ساده‌شده از جهان واقعی و پدیده موردنظر است (سورین و تانکارد، ۱۳۸۶: ۶۵). استفاده نگارنده از واژه الگو یا مدل، بیشتر به جهت درون‌مایه مفهومی «نظام‌گونگی» و «نمایشی بودن» و «تلخیص‌کنندگی» آن است.

«سیاست^۲» واژه‌ای است که در رشته «سیاست‌گذاری عمومی» مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای این واژه تعاریف گوناگونی آمده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

1. Model.
2. Policy.

سیاست که نوعاً با صفت «عمومی»^۱ همراه است، به مجموعه «تصمیم‌ها» و «راه‌حل‌هایی» گویند که جهت رفع «مسائل عمومی» در پیش گرفته می‌شوند؛ به عبارت دیگر، سیاست عمومی به «مسیر کنش یا عدم کنش حاکمیت در پاسخ به مشکلات و مسائل اجتماعی» گفته می‌شود (Kraft & Furlong, 2004: 4). در همین راستا، جیمز اندرسون^۲ بر این باور است که: «سیاست عمومی، جریان هدفمندی از کنش‌ها است که توسط کنشگران در مواجهه با یک مسئله یا دغدغه در پیش گرفته می‌شود» (Lester & Stewart: 2000: 4). واضح است که معنای سیاست عمومی، ارتباط تنگاتنگی با مسئله عمومی دارد؛ بنابراین برای هرچه روشن‌تر شدن معنای آن باید مسئله یا مشکل عمومی را تشریح کرد.

«مسئله» را، وجود «اختلاف و شکاف میان آنچه هست و آنچه می‌تواند یا باید باشد»، تعریف کرده‌اند (وحید، ۱۳۸۸: ۷۲ به نقل از Padioleau, 1982: 25). به بیان دیگر، مسئله زمانی رخ می‌دهد که میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب فاصله وجود داشته باشد. برخی دیگر، مسئله را «مانعی» می‌دانند که بر سر راه رسیدن به اهداف قرار می‌گیرد (الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۸۶: ۶۶). چارلز جونز در تعریف خویش از «مشکل عمومی»، آن را یک «نیاز انسانی»، «یک محرومیت» یا «یک نارضایتی» می‌داند که به وسیله خود شخص یا دیگری تشخیص داده شده و برای آن راه‌حل جستجو می‌گردد (Jones, 1970: 20). استیوارد و دیگران نیز «مسئله سیاستی را شرایط و موقعیتی می‌دانند که برای بخشی از مردم ایجاد نیاز یا نارضایتی می‌کند» (Stewart & Hedge & Lester: 2008: 68). دان^۳ علاوه بر نیاز، به دو مقوله «ارزش تحقق نیافته» و «فرصت ازدست رفته در مسیر پیشرفت» اشاره دارد (Dunn, 2007: 72). در تعریف دیگری، مسائل عمومی، «خواست‌های عموم جامعه» تعبیر شده است که در دستور کار سیاست‌گذاری عمومی قرار می‌گیرد (گیوریان و ربیعی، ۱۳۸۴: ۱۷ به نقل از Rogene & Buchholz: 1985: 1-6). در یک جمع‌بندی از تعاریف فوق، می‌توان گفت که مسئله عمومی زمانی پدید می‌آید که بین وضعیت موجود و

1. Public.

2. James Anderson.

3. William Dunn.

مطلوب فاصله وجود داشته باشد. این فاصله می‌تواند ناشی از عدم پاسخگویی به یک نیاز عمومی، عدم رفع یک محرومیت عمومی، ایجاد یک نارضایتی عمومی، عدم تحقق یک ارزش عمومی و از دست دادن فرصت‌ها باشد که جبران آن‌ها توسط بیشتر مردم درخواست می‌گردد. به بیان دیگر، در چنین موقعیتی، حرکت به سمت وضعیت مطلوب توسط مردم مطالبه می‌گردد.

با توجه به تعریف ارائه شده از مسئله عمومی، «سیاست» مجموعه تصمیم‌ها و راه‌حلی است که وضعیت موجود را به وضعیت مطلوب نزدیک می‌کند. شافریتز^۱، عنصر اقتدار را نیز در تصمیم‌گیری و ارائه راه‌حل دخیل می‌داند و در تعریف سیاست می‌نویسد: «تصمیم‌گیری‌ای که به وسیله یک منبع اقتدار از قبیل دولت، شرکت یا رئیس یک خانواده گرفته می‌شود» (Shafritz: 2004: 221)؛ بنابراین می‌توان گفت که «سیاست» مجموعه تصمیم‌هایی است که منابع قدرت و اقتدار از جمله حاکمیت جهت نزدیک شدن وضع موجود به وضع مطلوب از طریق حل مسائل واقعی (اختلال، نیاز، محرومیت، عدم رضایت و...) و مسائل آرمانی (عدم تحقق ارزش‌ها) در پیش می‌گیرند. در مورد مسئله این مقاله نیز می‌توان گفت که منظور از سیاست‌ها، مجموعه تصمیم‌هایی است که تلاش می‌کند وضعیت موجود پالایش ناکارآمد را به وضعیت مطلوب آن یعنی پالایش کارآمد نزدیک کند. با توجه به پیشوند الگو، بنای مقاله بر آن است که نظامی شماتیک و مخلص از سیاست‌های حاکم بر پالایش فضای مجازی در ایران ارائه نماید.

پالایش فضای مجازی

واژه «پالایش»، معادل فارسی واژه «فیلترینگ»^۲ در نظر گرفته شده است. واژه «فیلتر» در لغت‌نامه‌های زبان انگلیسی، در دو جایگاه اسمی و فعلی آمده است. فیلتر به‌عنوان اسم نوعاً به وسیله‌ای برای تصفیه مایعات و گازها از ناخالصی‌ها گفته می‌شود. آنچه برخی لغت‌نامه‌ها به آن اشاره دارند که به معنای اصطلاحی ما نیز نزدیک می‌شود فیلتر به‌عنوان برنامه‌ای برای تصفیه کردن اطلاعات و محدود کردن انتقال آن است. در مجموع، درون‌مایه

1. Jay M. Shafritz.

2. Filtering.

معنایی فیلتر در جایگاه اسمی آن، وسیله تصفیه کردن، ابزار محدود کردن عبور هر چیز، حذف کردن مواد ناخواسته و ... است. فیلتر در واقع همان چیزی است که در زندگی روزمره ما تحت عنوان صافی شناخته می‌شود (شکرخواه، ۱۳۷۰: ۴۴) و اجازه می‌دهد که ما بر اساس اندازه گره‌های صافی، مایعاتی مانند آب و شربت را از مواد ناخالص آن بزداییم و آن را تمیزتر و خالص‌تر کنیم. برای فیلتر به این معنا می‌توان معادل فارسی مناسب «پالایه» را برگزید؛ اما معنای فعلی فیلتر نیز جدا از معنای اسمی آن نیست. اگر فیلتر اسمی ناظر به ابزار تصفیه و ممانعت است، فیلتر به عنوان فعل ناظر به عمل تصفیه کردن و ممانعت کردن می‌باشد (Mopris, 1982: 492 & Summers, 2008: 592-593 & Wehmeier, 2005: 573-574). طبیعی است که فیلترینگ به عنوان مصدر، به معنای «تصفیه و ممانعت» است. در لغت‌نامه‌های زبان فارسی، پالایش به عنوان مصدر به معنای صاف کردن، تصفیه، صافی کردن، پالودن، ترویق، پالیدن آمده است (عمید، ۱۳۸۹، ج ۱: ۳۵۷ و معین، ۱۳۶۰، ج ۱: ۶۷۶ و دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴، ۴۶۸۱) «فرهنگستان زبان و ادب فارسی» نیز معادل واژه "information filtering" را «پالایش اطلاعات» مصوب کرده و آن را به معنای «جلوگیری از جابه‌جایی اطلاعات ناخواسته در یک مسیر اطلاعاتی» تعریف کرده است (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۸۸، دفتر ششم: ۵۷).

نقطه شروع منظور اصطلاحی این مقاله از واژه پالایش یا فیلترینگ، معاشناسی رایج آن در «علوم کامپیوتری» و «فناوری اطلاعات» است؛ زیرا این دانش، علم مادر به کاربرنده آن در حوزه فضای مجازی و فناوری اطلاعات است. برخی تعاریف اصطلاحی علم کامپیوتر، پالایش و فیلترینگ را به دو معنای عام و خاص به کار برده‌اند. معنای عام فیلترینگ عبارت است از: فناوری‌هایی که از دستیابی به انواع خاص اطلاعات یا بسته‌های ویژه‌ای از محتوای اینترنتی در دسترس، جلوگیری به عمل می‌آورد؛ اما تعریف خاص فیلترینگ عبارت است از جلوگیری از دسترسی به اطلاعات بر مبنای محتوای اطلاعات و نه آدرس سایت (گرینفیلد و دیگران^۱، ۲۰۰۱: ۵) که این معنای خاص از فیلترینگ بیشتر

1. Greenfield, Paul & Rickwood, Peter & Tran, Huu Cuong.

در مقابل واژه «بلوک کردن»^۱ به کار می‌رود. طبق این تفکیک، ما سایت را بلاک می‌کنیم و محتوا را پالایش و فیلتر. پس هنگامی که دسترسی به کل یک سایت ممنوع شده است، در اصطلاح گفته می‌شود سایت بلاک شده و در صورتی که بخشی از محتوای آن ممنوع شده باشد، فیلتر شده است.

واژه مشابه پالایش که استفاده عام‌تر، کاربردی‌تر و بیشتری نسبت به آن دارد، «سانسور کردن»^۲ است. این واژه که بیشتر در مورد مطبوعات و بعد از آن، رادیو و تلویزیون کاربرد دارد، کم‌وبیش برای فضای مجازی و اینترنت هم به کار می‌رود. در همین زمینه «رونالد دبیرت»^۳ از تعابیری چون «حمایت از مالکیت فکری به عنوان سانسور تجاری»^۴ و «پالایش محتوایی دولتی به عنوان سانسور اینترنتی»^۵ استفاده می‌کند و در تعریف سانسور اینترنتی می‌نویسد: «عمل یا مجموعه‌ای از اعمال سرکوب‌کننده، محدودگر و حذف‌کننده بیان مخالف یا هر نوع دیگری از بیان» (Deibert, 2008: 139-143).

در پایان اگر بخواهیم تعریف نهایی اصطلاحی مرسوم و موجودی ارائه کنیم، باید گفت که پالایش عبارت است از: جلوگیری هدفمند و ساختارگونه از ارتباطات فضای مجازی توسط مقام صلاحیت‌دار از طریق ایجاد اختلال در عناصر ارتباطی (نصراللهی، ۱۳۹۴: ۷۲).

مطالعات نظری

مسائل و مشکلات پالایش فضای مجازی

همان‌طور که در تعریف سیاست گفته شد، سیاست‌ها معطوف به حل مسائل و مشکلات هستند. پس اگر بناست، سیاست‌های پالایش فضای مجازی استخراج شود، لازم است که

-
1. Blocking.
 2. Censorship.
 3. Ronald Deibert.
 4. Intellectual Property Protection as Commercial Censorship.
 5. State Content Filtering as Internet Censorship.

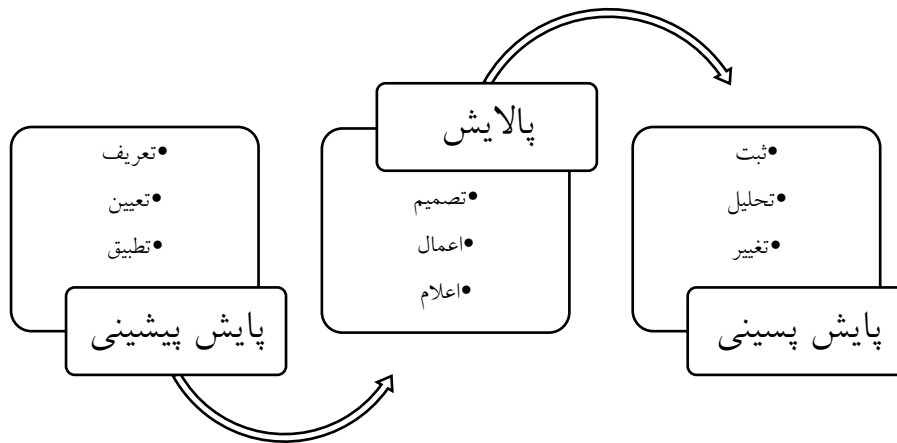
مسائل و مشکلات آن مشخص باشد. با توجه به مطالعات میدانی^۱ صورت گرفته می‌توان مدل ذیل را برای صورت‌بندی مسائل پالایش فضای مجازی در ایران ارائه کرد:

۱. این مطالعه میدانی از طریق مصاحبه با ۲۹ خبره و تحلیل نظریه‌پردازی داده بنیاد انجام شده و یافته‌های آن به شکل تفصیلی در مقاله‌ای با عنوان «صورت‌بندی مسائل شیوه پالایش (فیلترینگ) فضای مجازی در ایران» در نشریه علمی-پژوهشی رسانه و فرهنگ پذیرفته شده است. به دلیل محدودیت حجمی مقاله، در اینجا ناچاراً تبیین نشده است.

الگوی نوعی نظام پالایش فضای مجازی

برای سیاست‌گذاری در هر موضوعی لازم است که خود موضوع - که در اینجا پالایش فضای مجازی است - شناخته شود. مطالعات نگارنده نشان می‌دهد که در زمینه ارائه مدل جامع و کاملی از فرایند پالایش در اینترنت با فقر مطالعاتی جدی مواجه هستیم. مطالعات نوعاً خرد و موردی نسبت به فرایندها و تکنیک‌های آن است. در جمع‌بندی این دسته از مطالعات می‌توان مدل ذیل را به‌عنوان یک الگوی مناسب تبیین‌کننده ماهیت پالایش فضای مجازی ارائه کرد^۱:

شکل ۱. الگوی نوعی نظام پالایش

طبق این مدل، یک نظام پالایش، در سطح کلان از سه مرحله تشکیل شده است: ۱-پیش‌پالایش ۲-پالایش ۳-پس‌پالایش. مرحله اول، مرحله‌ای از جنس شناخت و آگاهی پیش‌پالایشی نسبت به فضای مجازی است و مشخص می‌کند که چه چیزی (اعم از نام دامنه، آی پی، پورت، محتوای متنی یا تصویری و...) باید پالایش شود. مرحله دوم، از جنس اثرگذاری و اعمال تغییر در این فضا است و تعیین می‌کند که پالایش چگونه باید اجرا شود و مرحله

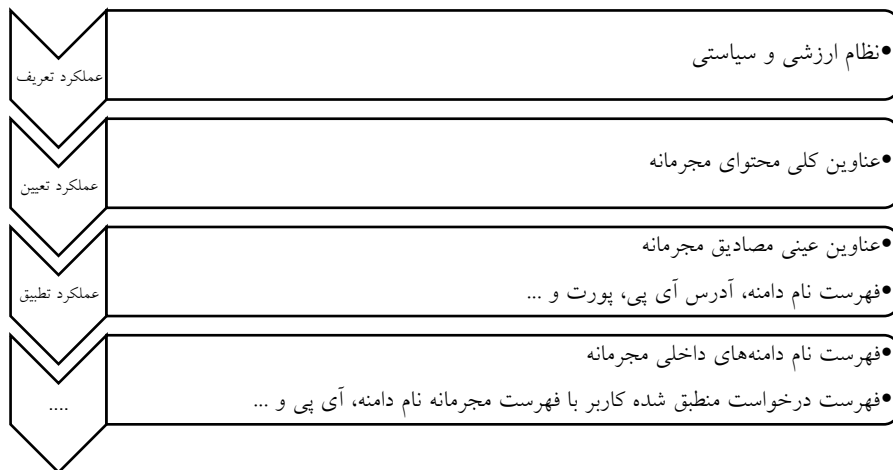
۱. این مدل ابداعی مقاله است.

سوم، پیامدهای این تأثیر و تغییر را جهت اصلاح نظام پالایش، تحلیل می‌کند. مشخص است که این سه مرحله، نسبت به هم ترتب و سلسله مراتب دارند؛ چراکه ما ابتدا باید اکوسیستم فضای مجازی را جهت پالایش بشناسیم، سپس در آن دخل و تصرف کنیم و در نهایت سیستم پالایش را در جهت کارآمدی بیشتر اصلاح کنیم.

اما در سطح خرد، مرحله اول یعنی پایش پیشینی، دارای سه عملکرد کلی است: ۱- تعریف ۲- تعیین ۳- تطبیق. در این مرحله ابتدا، محتوای ممنوع و غیرمجازی که بناست پالایش بشود، تعریف می‌گردد. این تعریف مبتنی بر نظام ارزشی و سیاسی حاکم بر جامعه صورت می‌گیرد و از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. در مرحله دوم، جهت نزدیک شدن به سطح عملیاتی پالایش دو کار صورت می‌گیرد: الف- از محتواهای احصاء شده، تعریف عملیاتی صورت می‌گیرد و مصادیق عینی آن تعیین می‌شود تا سلیقه‌گرایی و خطای پالایش‌گر به حداقل برسد. ب- بر اساس مصادیق عینی، نیروهای انسانی یا ماشینی به شکل برخط و برون‌خط، فهرستی از موارد موجود در فضای مجازی اعم از نام دامنه، آدرس آی پی، پورت یا محتوای متنی یا تصویری یا فایلی و ...؛ که مشتمل بر مصادیق عینی ممنوعه و غیرمجاز است، تعیین می‌کنند. در عملکرد آخر یعنی تطبیق نیز، دو گام طی می‌شود: ۱- تطبیق فهرست تهیه شده با فهرست وبگاه‌های داخلی (مستقر در میزبانی‌های داخل کشور) ۲- تطبیق فهرست تهیه شده با درخواست کاربران. در گام اول به دلیل امکان اعمال اقتدار نسبت به میزبانی‌های داخل و همچنین مزایای این اعمال اقتدار، از آن جمله عدم امکان دور زدن پالایش، تذکر دادن به خدمات‌دهندگان محتوا و میزبانی پیش از پالایش و مصون ماندن آنان از عواقب منفی پالایش و همچنین حذف محتوای مجرمانه به شکل کامل از بستر فضای مجازی معمولاً این روش در اولویت قرار می‌گیرد. در صورت نبود چنین امکانی و بیشتر نسبت به وبگاه‌های خارجی، گام دوم برداشته می‌شود که طی آن

۱. پیش‌فرض در اینجا، آنست که فهرست سیاه تهیه می‌شود؛ این در حالی است که در اینترنت امن برای کودکان، فهرست سفید آماده می‌شود.

درخواست کاربران با فهرست‌های تهیه‌شده تطبیق داده می‌شود. به‌عنوان مثال، نام دامنه وبگاه درخواستی کاربر، جزء فهرست سیاه است یا نه^۱؟

شکل ۲. مدل خرد مرحله پایش پیشینی

در سطح خرد مرحله دوم (پالایش) به‌عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین مرحله نظام پالایش، سه عملکرد قابل تعریف است: ۱-تصمیم ۲-اعمال ۳-اعلام. در عملکرد اول **تصمیم** گرفته می‌شود که چه درخواستی مجاز است و چه درخواستی مردود. به‌عنوان مثال، چه وبگاه یا محتوایی می‌تواند عبور کند و چه محتوایی مسدود شود.^۲ پس از آنکه، معلوم شد چه درخواستی باید مسدود شود، در مرحله دوم پالایش نسبت به آن با تکنیک‌های متفاوت

۱. باید توجه کرد که اگر پایش برخط (آنلاین) و نه برون‌خط (آفلاین) باشد، عملاً قسمت ب و عملکرد تطبیق یک‌جا انجام می‌شود. پالایش برخط بدان معناست که از قبل فهرستی آماده نمی‌شود، بلکه به صورت برخط سیستم به محض دریافت درخواست کاربر، آن را با الگوی مصادیق عملیاتی شده، تطبیق داده و وضعیت آن را از حیث وجود محتوای مجرمانه تشخیص می‌دهد. آنچه که به عنوان فیلترینگ هوشمند یا محتوا یا معناشناختی و ... شناخته می‌شود، بیشتر ناظر به پالایش برخط است و نه برون‌خط.
۲. ممکن است اشکال شود که زمانی که در مرحله پیشین فهرست سیاه آماده شده است، تصمیم تنها یک حالت بوده و همه موارد مردود و مسدود می‌شود. در پاسخ باید گفت که تصمیم‌گیری در حالت بسیط و ساده آن طیف دوگانه مردود و مجاز را دارد و در حالت‌های پیچیده، بحث تجویز و مردود شمردن می‌تواند بسته به سن، فرهنگ، جغرافیا، شغل و تحصیل کاربر و مخاطب متفاوت باشد. لذا تصمیم‌گیری از این جهت موضوعیت می‌یابد.

اعمال می‌شود و عملاً دسترسی به وبگاه، محتوا یا خدمت غیرممکن می‌شود. در مرحله سوم نیز به مخاطب عدم دسترسی به مورد درخواست شده **اعلام** می‌شود.

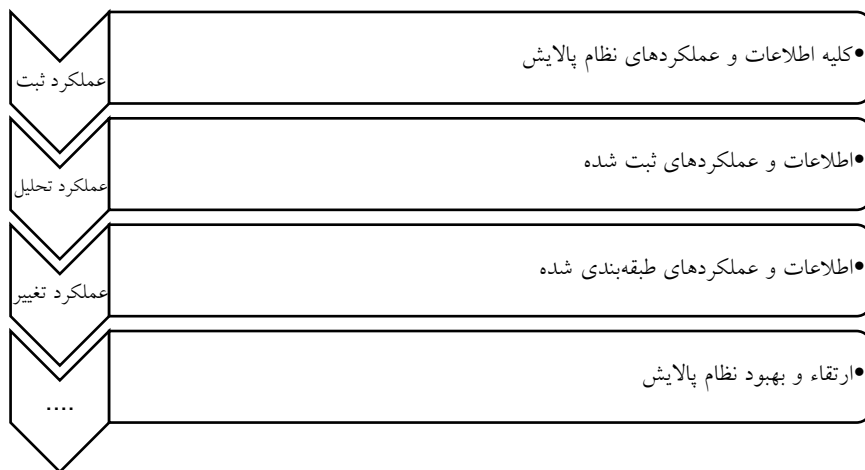

شکل ۳. مدل خرد مرحله پالایش

در سطح خرد مرحله سوم یعنی پایش پسینی نیز سه عملکرد تعریف شده است: ۱- ثبت ۲- تحلیل ۳- تغییر. در عملکرد ثبت، کلیه اطلاعات و عملکردهای نظام پالایش ثبت و ضبط می‌شود. طی این مرحله مشخص می‌شود که چه محتوایی، توسط چه کاربری درخواست شده و سیستم نسبت به آنچه واکنشی نشان داده است. همه این موارد طی فرایند رویدادنگاری ثبت می‌شود^۱. پس از ثبت، بر اساس اهداف و مسائل موردنظر کارگزار نظام پالایش، تحلیل‌ها و پردازش‌های لازم روی اطلاعات ثبت شده، صورت می‌گیرد و

۱. اگرچه این عملکرد در مرحله سوم آمده، اما زمان اعمال آن از اولین عملکرد در مرحله اول تا آخرین عملکرد در مرحله دوم را شامل می‌شود.

وضعیت موجود سیستم مهندسی می‌شود. بر اساس تحلیل صورت گرفته و روشن شدن اشکالات سیستم، تغییرات لازم نسبت به ارتقاء و بهبود نظام پالایش صورت می‌گیرد^۱.

شکل ۴-مدل خرد پایش پسینی

روش پژوهش

روش جمع‌آوری داده در این مقاله، «مصاحبه نیمه ساخت یافته با خبرگان، متخصصان و افراد مطلع» است. «افراد مطلع یا کارشناس، افرادی هستند که در موضوع مورد بررسی اطلاعات و تجارب ارزنده‌ای دارند.» (لیندولف و تیلور، ۱۳۸۸: ۲۳۲) «در این نوع مصاحبه، به مصاحبه شونده، نه به عنوان یک شخص بلکه به قابلیتش به عنوان متخصص در یک حوزه خاص توجه می‌شود» (فلیک، ۱۳۹۱: ۱۸۳). طبیعتاً برای کشف مسائل و مشکلات شیوه پالایش فضای مجازی در ایران، خبرگان و متخصصان این حوزه، مهم‌ترین و با ارزش‌ترین منابع اطلاعاتی هستند.

با توجه به اینکه روش تحلیل مصاحبه‌ها، تحلیل مضمونی است، طبیعتاً از روش «نمونه‌گیری نظری^۱» استفاده می‌شود که مقصود از آن، «نمونه‌گیری‌ای است که بر مبنای

۱. با توجه به ماهیت پالایش که در درون خود، پایش و رصد فضای مجازی را دارد، می‌تواند یک ابزار بالقوه جهت ترسیم و تحلیل کنش مخاطبان و کاربران این فضا در حوزه‌های مختلف تلقی شود. از منظر این رساله، پالایش یک ابزار خوب و مناسب جهت سنخ‌شناسی فرهنگی-ارتباطی مخاطبان و کاربران فضای مجازی به حساب می‌آید.

مفاهیمی می‌باشد که ارتباط نظری آن‌ها با نظریه در حال تکوین به اثبات رسیده است» (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۱۷۵).

مطالعات و بررسی‌های اولیه نگارنده نشان می‌دهد که در نمونه‌گیری نظری متخصصان در جهت ایجاد بیشترین تناسب و تنوع، بین دو گروه از خبرگان حوزه پالایش می‌توان تفکیک ایجاد کرد: ۱- خبرگان علمی ۲- خبرگان اجرایی. دسته اول کسانی هستند که در حوزه‌های نظری و دانشگاهی مرتبط با پالایش فضای مجازی در ایران مطالعات جدی و متمرکز داشته‌اند. آنچه در مورد این گروه برای مقاله مهم و ملاک انتخاب جهت انجام مصاحبه بوده، تمرکز مطالعاتی فرد خبره در سوابق و تجربیات علمی او است؛ اما دسته دوم یعنی خبرگان اجرایی، ناظر به اشخاصی است که تجربیات و فعالیت‌های جدی و قابل توجهی در حوزه پالایش در سازمان‌ها و نهادهای اجرایی مرتبط و درگیر دارند. بررسی‌های اولیه نشان می‌دهد که نهادهای اصلی عبارت‌اند از: ۱- شورای عالی فضای مجازی و مرکز آن (به‌عنوان سیاست‌گذار)، ۲- کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه اینترنتی (به‌عنوان مقررات‌گذار) ۳- شرکت ارتباطات زیرساخت (به‌عنوان مجری) ۴- بخش خصوصی (خدمات‌دهندگان دسترسی، میزبانی، نام دامنه، محتوا و خدمت).

نهایتاً آنچه در صحنه عمل در این مقاله محقق شده، ۳۱ عدد مصاحبه با مجموعاً ۲۹ نفر خبره و متخصص است.^۲ از این تعداد، ۱۵ نفر خبره علمی و ۱۱ نفر خبره اجرایی و ۳ نفر خبره علمی-اجرایی بوده‌اند. از مجموع خبرگان علمی، ۲ نفر کارشناس حوزه فنی پالایش، ۶ نفر کارشناس حوزه فرهنگ و ارتباطات فضای مجازی، ۴ نفر کارشناس حوزه حقوق فضای مجازی، ۳ نفر کارشناس فقه فضای مجازی بوده‌اند. همچنین از مجموع خبرگان اجرایی، ۳ نفر از مرکز ملی فضای مجازی، ۵ نفر از کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه، ۱ نفر از پلیس فتا، ۱ نفر از بخش فناوری اطلاعات یک دانشگاه در تهران و ۱ نفر از یک شرکت خصوصی فعال در امر پالایش بوده‌اند. از میان ۳ نفر خبره علمی-اجرایی

1. Theoretical sampling.

۲. با دو تن از مصاحبه‌شوندگان به دلیل اهمیت مصاحبه و ناتمام بودن آن، ۲ بار گفتگو صورت گرفته است. (مصاحبه‌شوندگان شماره ۲ و ۱۳ در جدول)

نیز، ۱ نفر مدیر ارشد سابق مرکز ملی فضای مجازی و دکتری مخابرات، ۲ نفر نیز مدیر وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات و متخصص علمی پالایش می‌باشند. مشخصات و سنخ‌شناسی مصاحبه‌شوندگان به شرح ذیل می‌باشد^۱:

جدول ۱. سنخ‌شناسی مصاحبه‌شوندگان

شماره خبره	نوع خبره	سمت/تخصص خبره
۱.	اجرایی	مدیر ارشد در کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه
۲.	اجرایی	کارشناس در کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه
۳.	علمی	حقوق
۴.	اجرایی	نماینده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه
۵.	علمی	فناوری اطلاعات و ارتباطات
۶.	علمی	فرهنگ و ارتباطات
۷.	اجرایی	کارشناس کارگروه فرهنگی-اجتماعی مرکز ملی فضای مجازی
۸.	اجرایی	کارشناس کارگروه فرهنگی-اجتماعی مرکز ملی فضای مجازی
۹.	اجرایی	نماینده سازمان صداوسیما در کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه
۱۰.	علمی	فرهنگ و ارتباطات
۱۱.	علمی	فناوری اطلاعات و ارتباطات
۱۲.	اجرایی	کارشناس پلیس فتا
۱۳.	علمی-اجرایی	مخابرات-مدیر ارشد مرکز ملی فضای مجازی
۱۴.	علمی	فرهنگ و ارتباطات
۱۵.	علمی	فرهنگ و ارتباطات
۱۶.	اجرایی	مدیر فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه
۱۷.	علمی	فقه
۱۸.	اجرایی	کارشناس شرکت فعال در حوزه پالایش

۱. طبیعتاً با توجه به قول اخلاقی نگارنده به مصاحبه‌شوندگان مبنی بر حفظ گمنامی در پژوهش، به دلیل ۱-حساسیت برانگیز بودن موضوع و ۲-اجتناب از خودسانسوری مصاحبه‌شونده، از ذکر نام مصاحبه‌شوندگان معذور می‌باشیم.

شماره خبره	نوع خبره	سمت/تخصص خبره
۱۹.	علمی	حقوق
۲۰.	علمی	فرهنگ و ارتباطات
۲۱.	علمی	حقوق
۲۲.	علمی	حقوق
۲۳.	علمی-اجرایی	فناوری اطلاعات و ارتباطات
۲۴.	علمی	فقه
۲۵.	علمی-اجرایی	فناوری اطلاعات و ارتباطات
۲۶.	اجرایی	کارشناس معاونت امنیت مرکز ملی فضای مجازی
۲۷.	علمی	فقه
۲۸.	علمی	فرهنگ و ارتباطات
۲۹.	اجرایی	عضو کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه

همان‌طور که گفته شد، روش تحلیل این مقاله، «تحلیل مضمونی»^۱ است. این روش، به‌عنوان یک مهارت عام و مشترک و ابزاری مناسب برای روش‌های مختلف کیفی معرفی شده است (عابدی جعفری و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۲). «مضمون»^۲ الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و حداقل به توصیف و سازمان‌دهی مشاهدات و حداقل به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده موردبررسی می‌پردازد (مختاریان‌پور، ۱۳۹۱: ۱۰ به نقل از Boyatzis). این الگو مبین اطلاعات مهمی درباره داده‌ها و سؤالات تحقیق است (عابدی جعفری و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۹ به نقل از کلارک و براون، ۲۰۰۶).

کلارک و براون^۳، «تحلیل مضمونی» را روشی برای شناسایی، تحلیل، گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی معرفی می‌کنند. این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (مختاریان‌پور، ۱۳۹۱: ۱۶۳ به نقل از Braun & Clarke: 2006).

-
1. Thematic analysis.
 2. Theme.
 3. Clarke & Braun.

کینگ^۱ برای تحلیل مضمونی، سه مرحله ذیل را ذکر می‌کند: ۱- **کدگذاری توصیفی**: مطالعه و استخراج بخش‌های مرتبط متن و تعریف کدهای توصیفی. ۲- **کدگذاری تفسیری**: دسته‌بندی کدهای توصیفی و تفسیر معانی دسته‌ها با توجه به سؤالات تحقیق و حوزه مطالعاتی ۳- **یکپارچه‌سازی**: استخراج مضامین کلیدی برای مجموعه داده‌ها به عنوان یک کل، از طریق نگرستن به کدهای تفسیری از منظر تئوریک و یا عملی تحقیق و نهایتاً ایجاد نموداری برای نشان دادن روابط بین سطوح مختلف (مختاریان‌پور، ۱۳۹۱: ۱۰ به نقل از King).

تحلیل داده‌ها

در این مقاله کدگذاری توصیفی در دو مرحله کدگذاری اولیه و استخراج مضامین اولیه انجام شده است. در مرحله اول از مجموع ۲۱۸ گزاره، ۲۴۲ کد اولیه استخراج شده است. در مرحله دوم نیز از کدهای اولیه، ۳۶ مضمون اولیه طبقه‌بندی شده است. نمونه‌ای از جداول دو نوع کدگذاری به شرح ذیل است:^۲

جدول ۲. نمونه کدگذاری اولیه

شماره	گزاره	کد اولیه
مصاحبه‌شونده ۱		
۱.	امروزه ضرورت پالایش شبکه‌های اجتماعی خارجی تنها منطبق فرهنگی ندارد، بلکه الزامات جدی امنیتی و سیاسی دارد.	لزوم توجه به مخاطرات امنیتی و سیاسی شبکه‌های اجتماعی خارجی
۲.	به نظر می‌رسد باید نهاد تصمیم‌گیر پالایش‌بیش‌ازپیش فرانهادی شود و دارای بودجه مستقل گردد. به نظر می‌رسد شورای عالی فضای مجازی در این زمینه گزینه مناسبی است.	حرکت به سمت فراقوه‌ای‌تر شدن کارگروه تعیین مصادیق
۳.		اختصاص بودجه مستقل به کارگروه تعیین مصادیق
۴.		وابستگی ساختاری کارگروه تعیین مصادیق به شورای عالی فضای مجازی

1. King.

۲. با توجه به محدودیت حجم مقاله، نمونه‌ای از جداول آمده است، در حالیکه تمامی جداول نزد نگارنده موجود است.

شماره	گزاره	کد اولیه
۵.	بدنه کارشناسی کارگروه باید تقویت شود، به طوری که حدود ۲۰ تا ۳۰ استاد و ۱۰۰ دانشجوی را به کارگیرد.	تقویت بدنه کارشناسی کارگروه تعیین مصادیق از طریق جذب نخبگان دانشگاهی
۶.	در زمینه ارائه دهندگان محتوا و خدماتی مانند بلاگفا یا کلپ که داخلی هستند، مشکلی در پالایش نداریم و به راحتی محتوای مجرمانه را حذف می‌کنیم.	مزیت در پالایش با اولویت دادن حذف کردن در خصوص خدمات دهندگان محتوا و سرویس داخلی
۷.	تجربه نشان داده است که ۹۵ درصد از سایت‌های ثبت شده دارای محتوای مجرمانه نیستند.	تجربه موفق ثبت سایت‌ها و تأثیر آن بر فعالیت سالم آن‌ها

جدول ۳. نمونه استخراج مضامین اولیه

ردیف	کدهای اولیه	مضامین اولیه	فراوانی
۱.	۱۶-۱۷	پالایش اعم از فیلترینگ حاکمیتی	۲
۲.	۲۲۸-۹۹-۳۷	ارائه تعریف موسع از پالایش	۳
۳.	۱۰۷-۲۰۴-۲۴	لزوم توجه به راه کارهای دیگر سالم سازی	۳
۴.	۱۶۸-۲۳-۱۴۹-۱۶۰	پالایش بخشی از نظام جامع سالم سازی	۴
۵.	۴۱-۲۰۳	نمره عملی پالایش حاکمیتی	۲
۶.	۲۰۶-۲۰۵-۷۴	نمره علمی پالایش حاکمیتی	۳
۷.	۳۴	عدم توجه به شبهات پیرامون پالایش حاکمیتی	۱
۸.	۱۰۸-۸۴-۱۴-۲۰۱-۱۳۰-۵۵-۵۴-۳۶-۱۹۷	تعیین و تصریح مبانی و اصول پالایش	۹

در کدگذاری تفسیری نیز ۳۶ مضمون اولیه با تلفیق و تجمیع به ۱۸ مضمون پایه تقلیل یافته است که جدول آن به شرح ذیل است:

جدول ۴. کدگذاری تفسیری

ردیف	مضامین اولیه	مضامین پایه
۱.	<ul style="list-style-type: none"> پالایش اعم از فیلترینگ حاکمیتی ارائه تعریف موسع از پالایش 	لزوم بازتعریف پالایش
۲.	<ul style="list-style-type: none"> لزوم توجه به راه کارهای دیگر سالم سازی 	ضرورت نگاه سیستماتیک به پالایش

ردیف	مضامین اولیه	مضامین پایه
	• پالایش بخشی از نظام جامع سالم سازی	ذیل نظام سالم سازی
۳.	• ثمره عملی پالایش حاکمیتی • ثمره علمی پالایش حاکمیتی • عدم توجه به شبهات پیرامون پالایش حاکمیتی • ضرورت های عقلی و شرعی پالایش حاکمیتی	ضرورت بقای پالایش حاکمیتی
۴.	• توجه به مقررات گذاری مشترک	طراحی و اجرای الگوی مقررات گذاری مشترک
۵.	• تعیین و تصریح مبانی و اصول پالایش • پالایش حداقلی قاطع	اصلاح عملکرد تعریف
۶.	• شاخص سازی محتوای مجرمانه • لزوم پالایش محتوای مجرمانه به جای سایت • استفاده حداکثری از ظرفیت پایش مردمی • طراحی و اجرای پالایش رده بندی شده کاربر محور	اصلاح عملکرد تعیین
۷.	• ارتقای فرایند حذف محتوا در همکاری با ارائه دهندگان میزبانی، محتوا و سرویس • مذاکره جهت انتقال سرورهای شبکه های اجتماعی خارجی به داخل کشور	اصلاح عملکرد تذکیر
۸.	• ارتقای پایش ماشینی و پویا (پالایش هوشمند)	اصلاح عملکرد تطبیق
۹.	• طراحی پذیرش مشروط	اصلاح عملکرد تصمیم
۱۰.	• مقابله فنی با پالایش گریزها • پالایش چندلایه	اصلاح عملکرد اعمال
۱۱.	• توجیه کاربران نسبت به علت پالایش	اصلاح عملکرد اعلام
۱۲.	• ثبت بازخورد کاربران	اصلاح عملکرد ثبت
۱۳.	• انجام پژوهش های علمی با تمرکز بر اثر پژوهی پالایش	اصلاح عملکرد تحلیل

ردیف	مضامین اولیه	مضامین پایه
۱۴.	<ul style="list-style-type: none"> • لزوم اصلاح قانون جرائم رایانه‌ای • لزوم برخورد کیفری با فروش پالایش‌گریزها • اجتناب از مانور تبلیغاتی روی پالایش • رشد اقناع عمومی نسبت به پالایش • رشد بودجه کارگروه تعیین مصادیق • اصلاح ساختار و ارتقای نیروی انسانی رگولاتور • تقویت قانون‌گرایی در کارگروه تعیین مصادیق 	اصلاح عملکرد تغییر
۱۵.	<ul style="list-style-type: none"> • رشد تولید محتوا و سرویس بومی 	در حوزه ارتباط‌گران
۱۶.	<ul style="list-style-type: none"> • تحقق پالایش خانگی • ارتقای سواد فضای مجازی 	در حوزه ارتباط‌گیران
۱۷.	<ul style="list-style-type: none"> • تسهیل دسترسی به محتوای مفید • تحقق نظام احراز هویت 	در حوزه مجرا
۱۸.	<ul style="list-style-type: none"> • نظام رتبه‌بندی محتوا 	در حوزه پیام

در نهایت نیز طی مرحله یکپارچه‌سازی ۱۸ مضمون پایه به ۳ مضمون محوری رسیده‌ایم: ۱-فراسیاست‌های پالایش ۲-پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی ۳-پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی که در بخش بعدی تفصیلاً تبیین می‌شود.

جدول ۵. یکپارچه‌سازی مضامین

مضامین پایه	مضامین محوری
<ul style="list-style-type: none"> • لزوم بازتعریف پالایش • ضرورت بقای پالایش حاکمیتی • ضرورت نگاه سیستماتیک به پالایش ذیل نظام سالم‌سازی • مقررات‌گذاری مشترک: الگوی مطلوب 	فراسیاست‌های پالایش
<ul style="list-style-type: none"> • اصلاح عملکرد تعریف • اصلاح عملکرد تعیین • اصلاح عملکرد تذکیر • اصلاح عملکرد تطبیق 	پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی

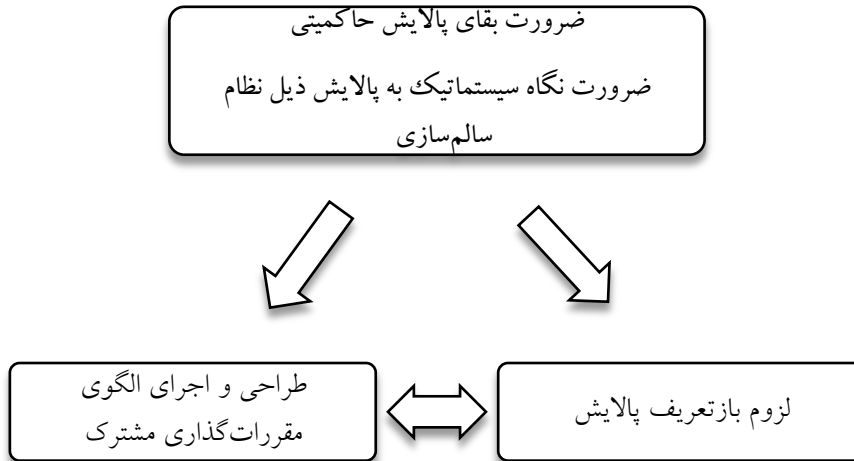
مضامین پایه	مضامین محوری
<ul style="list-style-type: none"> • اصلاح عملکرد تصمیم • اصلاح عملکرد اعمال • اصلاح عملکرد اعلام • اصلاح عملکرد ثبت • اصلاح عملکرد تحلیل • اصلاح عملکرد تغییر 	
<ul style="list-style-type: none"> • در حوزه ارتباط گران • در حوزه پیام • در حوزه مجرا • در حوزه ارتباط گیران 	پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی

جمع‌بندی: (تبیین الگوی سیاستی)

در ادامه ابتدا، الگوی هر یک از مضامین ترسیم شده و سپس مباحثی جهت تبیین و تشریح آن‌ها ارائه می‌شود.

الگوی فراسیاست‌های پالایش

مضمون محوری یعنی «فراسیاست‌ها» به نوعی شامل مضامینی است که رویکرد و نگاه کلان این مقاله را به الگوی مطلوب سیاست‌های پالایش نشان می‌دهد. چهار مضمونی که به عنوان فراسیاست معرفی می‌شود، دارای آن‌چنان جایگاهی هستند که تمامی سیاست‌های دیگر تحت تأثیر آن‌ها ایجاد و تعریف می‌شوند. بر همین اساس، چهار مضمون فراسیاستی ما در شبکه‌ای به صورت ذیل کنار یکدیگر قرار می‌گیرند:

شکل ۵- الگوی فراسیاست‌های پالایش

تبیین الگو

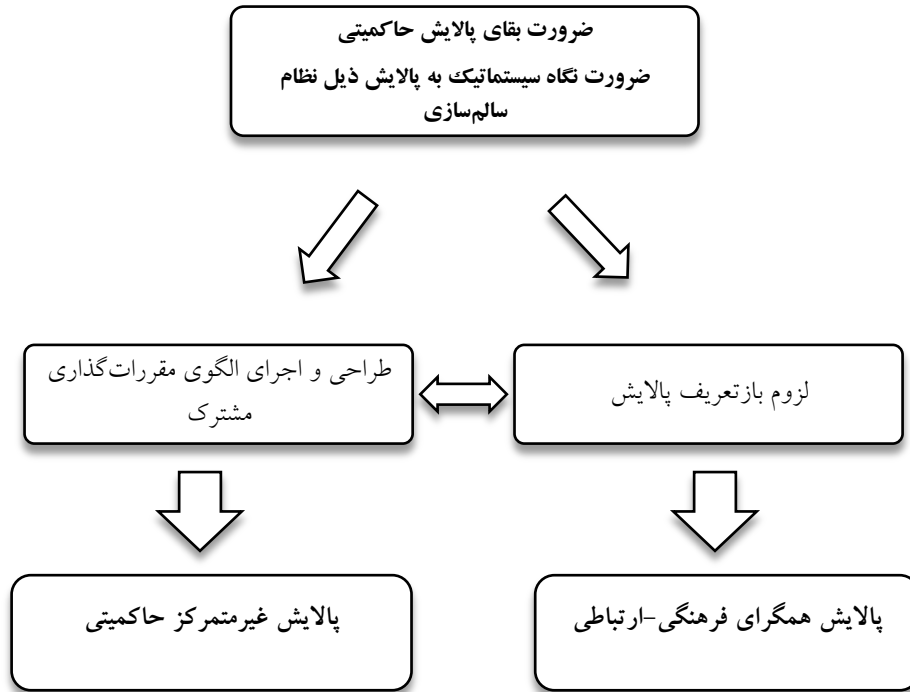
اولین فراسیاست تحت عنوان «ضرورت بقای پالایش حاکمیتی» مطرح می‌شود. این سیاست تأکید دارد که علیرغم تمام مسائل و مشکلاتی که پالایش موجود دارد، اما به دلیل ضرورت‌های آن کماکان باید ادامه دارد؛ بنابراین این مقاله بر اصل بقای پالایش موجود تأکید دارد. از جمله ضرورت‌های مطرح هم می‌توان به موارد همچون: ۱- ضرورت شرعی و قانونی آن ۲- ثمرات و فواید جدی آن از جهت جلوگیری از مواجهه ناخواسته با محتوای مضر و دانش‌بنیان بودن این فرایند

بر اساس همین فراسیاست ضرورت بقای پالایش حاکمیتی، فراسیاست دومی مطرح می‌شود که بر اصلاح پالایش حاکمیتی (نه حذف آن) تأکید دارد. این فراسیاست را با عنوان «طراحی و اجرای الگوی مقررات‌گذاری مشترک» مطرح کرده‌ایم. این فراسیاست توصیه می‌کند که پالایش موجود سراسری از حالت متمرکز و کاملاً حاکمیتی فاصله بگیرد و به حالتی از تعامل حاکمیت و بخش خصوصی مبدل شود. بر اساس همین دو

فراسیاست است که الگوی دوم سیاستی این مقاله با عنوان «الگوی پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی» ترسیم و پیشنهاد می‌شود.^۱

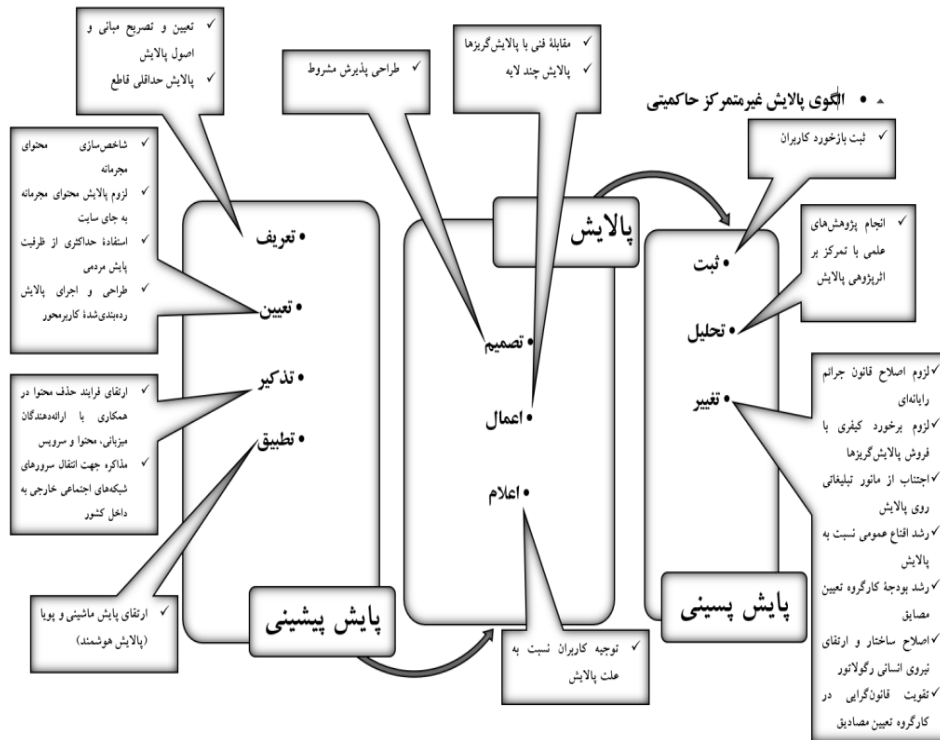
سومین فراسیاست «ضرورت نگاه سیستماتیک به پالایش ذیل نظام سالم‌سازی» است. همان‌طور که پیش‌ازاین در الگوی مسائل نیز گفته شد، یکی از مقوله‌های علی‌ما نسبت به مسئله مرکزی پالایش متمرکز حاکمیتی، «یکه‌تازی پالایش در سالم‌سازی فضای مجازی» است. اینکه هیچ راه‌حلی توسط حاکمیت به قوت و استمرار پالایش برای سالم‌سازی فضای مجازی تا به امروز پیگیری نشده است، ما را به سیاست مذکور می‌رساند که پالایش را باید نه به‌عنوان تنها راه‌حل سالم‌سازی بلکه بخشی از راه‌حل سالم‌سازی در نظر گرفت. بر اساس این سیاست شاید بتوان در سطحی نازل‌تر سیاست «لزوم بازتعریف پالایش» را مطرح کرد. پالایش موجودی که در کشور مفهوم‌پردازی شده، پالایشی است متمرکز، حاکمیتی، تک‌لایه، منفعلانه که بیشتر در مجرای ارتباطی اعمال می‌شود. چنین پالایشی بدون توجه به ظرفیت‌های زیست‌بوم فرهنگی-ارتباطی ایران طراحی و اجرا شده و عملاً اثرات منفی جدی‌ای بر فرهنگ گذاشته است؛ بنابراین پالایش موجود نیاز به یک بازتعریف اساسی دارد که پالایش را به پالایشی غیرمتمرکز، مردمی، چندلایه، فعالانه که در تمامی عناصر ارتباطی اعمال می‌شود؛ تبدیل کند. در واقع، در چنین رویکردی تعریف پالایش از حالت مضیق موجود به حالت موسع‌تری بدل می‌گردد. بر اساس دو فراسیاست اخیر، الگوی سومی تحت عنوان «الگوی همگرایی فرهنگی-ارتباطی» مطرح می‌شود که برخلاف الگوی پیشین بنا ندارد در زمین پالایش حاکمیتی بازی کند، بلکه به کلی زمین‌بازی تغییر داده و افق دیگری را برای پالایش ترسیم می‌کند. با توجه به این توضیحات الگوی فراسیاست‌ها به شکل تکمیل‌شده ذیل می‌توان مطرح کرد:

۱. در ادامه این الگو تشریح می‌شود.

شکل ۶. الگوی تکمیل شده فراسیاست‌های پالایش

در ادامه به شکل مبسوط الگوی پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی و پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی تبیین می‌شود:

شکل ۸- الگوی پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی

تبیین الگو:

الگوی دوم با عنوان «الگوی پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی»، الگوی است که به دنبال اصلاح پالایش متمرکز حاکمیتی موجود است. در حقیقت، تلاش شده است که در زمین‌بازی پالایش، اصلاحاتی را پیشنهاد نماییم. در واقع در این الگو تلاش شده است که پیشنهادهای سیاستی اصلاحی ذیل عملکردها و مراحل مختلف الگوی پالایش در ایران طبقه‌بندی شود:

عملکرد تعریف

تعیین و تصریح مبانی و اصول پالایش: همان‌طور که در الگوی مسائل پالایش ترسیم شد، ابهام در نظریه سیاستی پالایش یکی از مشکلات این بخش است. در پاسخ به این مشکل سیاست «تعیین و تصریح مبانی و اصول پالایش» مطرح می‌شود. بر اساس چنین سیاستی، حاکمیت باید به سؤالات ذیل پاسخ صریح بدهد: ۱- منظور از پالایش فضای مجازی چیست؟ ۲- هدف از آنچه می‌باشد؟ ۳- چه جایگاهی در منظومه سالم‌سازی فضای مجازی دارد؟ ۴- حدود و ثغور آن از حیث محتوا و کاربران چیست؟ ۵- شیوه پالایش از چه اصولی تبعیت می‌کند؟ به نظر می‌رسد در این جهت لازم است که شورای عالی فضای مجازی به‌عنوان مرجع سیاست‌گذاری این فضا ورود کرده و سندی شامل مبانی و سیاست‌های پالایش تدوین و تصویب نماید.

پالایش حداقلی قاطع: این سیاست مورد تأکید مصاحبه‌شوندگان دلالت بر آن دارد که پالایش حداکثری قابل دور زدن فعلی به پالایشی حداقلی اما غیرقابل دور زدن بدل شود. به بیان دیگر، این سیاست بر آن تأکید دارد که حداقل چیزی که باید پالایش شود، مورد پالایش قرار گیرد؛ اما طوری پالایش شود که واقعاً پالایش شده باشد و امکان دور زدن آن از طریق پالایش‌گریزها وجود نداشته باشد. در جهت تحدید پالایش فعلی به حالت حداقلی دو نکته مورد تأکید است: ۱- در حوزه محتوا، اولاً پالایش بیشتر روی محتوای غیراخلاقی و ضددینی متمرکز شود. ثانیاً در امور سیاسی با بسط نظر بیشتری برخورد صورت پذیرد. ۲- در حوزه انتشار نیز تنها محتوایی مورد پالایش قرار گیرد که به تولید و توزیع انبوه و سازمان‌یافته رسیده باشد.

عملکرد تعیین

شاخص‌سازی محتوای مجرمانه: یکی از علل اصلی سلیقه‌گرایی در پالایش فضای مجازی، وجود ابهام در عناوین عام مجرمانه است. این امر سبب شده است که دست پایشگر محتوا باز باشد و علی‌القاعده امکان اعمال سلیقه پیش آید. این پیشنهاد البته

پیش‌ازاین در موارد اندکی از محتواها تحقق یافته است؛ از جمله محتوای مستهجن در تبصره ۴ ماده ۱۴ قانون جرائم رایانه‌ای.

لزوم پالایش محتوای مجرمانه به‌جای وبگاه: یکی از مصادیق اتم پالایش پراشتباه، پالایش وبگاه یا به‌طریق‌اولی شبکه اجتماعی است. این موارد مصداقی از پالایش بیش‌ازحد است. در این جهت باید این حساسیت و دقت را به خرج داد که به‌جای پالایش نام دامنه اصلی، زیردامنه‌های آن پالایش شود. این امر، حتی در پالایش هوشمند می‌تواند تا پالایش تنها بخشی از یک زیردامنه اجرا شود. به‌رحال به‌عنوان یک اصل، هر چه پالایش، دقیق‌تر یا نقطه‌زن‌تر باشد، بهتر است.

استفاده حداکثری از ظرفیت پایش مردمی: اگرچه در حال حاضر از دو کانال در وبگاه کارگروه فیلترینگ یعنی همکار افتخاری و درخواست فیلتر، امکان مشارکت مردم در امر پالایش فراهم شده است، اما میزان مشارکت کافی نیست و باید جدی‌تر شود. در این زمینه سه پیشنهاد قابل طرح است: ۱- مشوق‌های مالی و معنوی قابل توجه: لازم است مشوق‌هایی از جمله اینترنت رایگان، سفرهای زیارتی و همچنین جوایز مالی به‌طورجدی و قابل توجه در دستور کار قرار گیرد. ۲- ضرورت دارد با فعالان متعهد فضای مجازی ارتباطاتی برقرارشده و ظرفیت آن‌ها در امر پالایش فعال شود. در این زمینه نیروهای بسیج امکان خوبی به شمار می‌آیند. آنچه تکمیل‌کننده این اقدام است آموزش این نیروها در جهت پایشی دقیق‌تر و درست‌تر خواهد بود. ۳- باید سامانه‌هایی ایجاد شود که امکان رصد پایشگرهای مردمی را تسهیل کند.

طراحی و اجرای پالایش رده‌بندی‌شده کاربرمحور: یکی از مهم‌ترین ایده‌های این مقاله که بالاترین فراوانی (۲۸ بار) را در بین کدهای توصیفی مصاحبه‌ها داشت و قابلیت طرح به‌عنوان یک سیاست فرهنگی-ارتباطی جدی را دارد، «پالایش رده‌بندی‌شده کاربرمحور» است. همان‌طور که در بخش مسائل پالایش هم گفته شد، یکسان‌انگاری کاربران، ظلمی فاحش است که به‌ویژه از منظر فقهی توجیهی ندارد و سبب بروز معضل پالایش پراشتباه و بالطبع رغبت به استفاده از پالایش‌گریز در کاربران شده است. یکی از

دلایلی هم که شاید تا به امروز مانع از مقابله با پالایش‌گریها شده، وجود نیازهای مشروع بخش قابل توجهی از کاربران در استفاده از پالایش‌گریها است.

عملکرد تذکیر

ارتقای فرایند حذف محتوا در همکاری با ارائه‌دهندگان میزبانی، محتوا و سرویس: اگرچه امروزه، کارگروه تعیین مصادیق در قبال تارنماهای ثبت‌شده و دارای هویت مشخص، رویه تذکر پیش از پالایش را در پیش می‌گیرد، اما لازم است که این رویه تقویت شده و به یک اصل غیرقابل تخطی جهت کمک به تولید ملی محتوای مجازی و سرمایه‌گذاری بومی بدل شود. در این جهت پیشنهاد می‌شود که اولاً به این رویه به‌هیچ‌وجه خدشه‌ای وارد نشود و این‌طور نباشد که برخی مواقع بنا به تشخیص دبیرخانه خلاف آن عمل گردد. باید تقید کارگروه به این فرایند تا بدانجا برسد که افراد فعال در این حوزه با انگیزه اجتناب از پالایش، تارنمای خود را در وبگاه مربوطه ثبت نمایند. ثانیاً رشد شبکه ملی اطلاعات با تمام ملزومات آن از جمله مراکز داده‌ای قوی، با کیفیت و به صرفه شرط رشد چنین رویه‌ای در کشور است. در چنین شرایطی دیگر اصطکاک‌هایی که در حال حاضر ارتباط‌گیران با سامانه پالایش دارند، رخ نخواهد داد. ثالثاً سامانه‌ای ایجاد شود که خدمات‌دهنده محتوا در صورت تمایل، پیام مدنظر خود را قبل از انتشار در معرض رصد نیروهای پیشگر قرار دهد و در صورتی که مجرمانه است، اقدام به بارگذاری آن نکند.

مذاکره جهت انتقال سرورهای شبکه‌های اجتماعی: در مصاحبه با کارشناسان عده قابل توجهی از آنان معتقد بودند که حل معضل پالایش شبکه‌های اجتماعی خارجی، تنها از طریق مذاکره با شرکت‌های متولی و متقاعد کردن آنها به انتقال سرورهایشان به داخل کشور حاصل خواهد شد.

عملکرد تطبیق

ارتقای پایش ماشینی و پویا (پالایش هوشمند): پالایش هوشمند اگرچه در قبال شبکه‌های اجتماعی محکوم به شکست شد، اما همچنان به دلیل آنکه رشددهنده یک دانش

بنیادین به اسم داده کاوی است، باید ادامه یابد و حداقل در قبال وبگاه‌های عادی اعمال شود. در آینده البته باید روی معضل و مشکل پروتکل اس اس آل کار شود و به نوعی آن را مرتفع کرد. حالت آرمانی چنین سیستمی داده کاوی محتوای سیاسی و دینی و تشخیص مجرمانه بودن آن و همچنین تحلیل فیلم و فایل است.

عملکرد تصمیم

طراحی پذیرش مشروط: در مورد محتوای مشکوک به مجرمانه بودن یا مفید برای طبقه‌ای خاص از جامعه می‌توان حالت پذیرش مشروط که مبتنی بر احراز یا اظهار هویت درخواست کننده است را عملیاتی کرد. به عنوان مثال، محتوای آموزش جنسی از این سنخ است که فرد درخواست کننده با تأیید سن می‌تواند آن‌ها را مشاهده کند.

عملکرد اعمال

مقابله فنی با پالایش گریزها: به نظر می‌رسد با اجرای طرح پالایش رده‌بندی شده کاربر محور، فضای منطقی و روانی لازم برای مقابله جدی فنی با پالایش گریزها فراهم است. ایده وی‌پی‌ان قانونی، یکی از راه‌حل‌ها است. وضع فعلی فراگیری پالایش گریزها در کشور، طرح پالایش را به طرحتی کاملاً ضدامنیتی بدل کرده؛ به طوری که امکان رصد محتوا را سلب نموده است.

پالایش چندلایه: با توجه به باز و غیرمتمرکز بودن فضای مجازی، پالایش آن نیز باید غیرمتمرکز و در چندلایه اعمال شود. به نظر می‌رسد منطق معماری توزیع اینترنت، مبنای مناسبی برای لایه‌بندی اعمال پالایش باشد. امروزه پالایش متمرکز روی گیت‌وی کشور به دلیل تراکم اطلاعات، کارایی خود را ازدست داده و اثر نامطلوبی نیز بر شبکه گذاشته است...

عملکرد اعلام

توجه کاربران نسبت به علت پالایش: یکی از مواردی که به نوعی تکریم کاربران و احترام به شخصیت آن‌ها است، توجه آن‌ها نسبت به علت پالایش است. این طرح در عربستان سعودی اجرا شده است. با توجه به این که هر مصدقی با استناد به یک عنوان مجرمانه پالایش می‌شود، این امکان وجود دارد که در صفحه پیوندها، این استناد نیز به نمایش در بیاید و به نظر می‌رسد اثر ترمیمی بر نارضایتی کاربران خواهد گذاشت.

عملکرد ثبت

ثبت بازخورد کاربران: به نظر می‌رسد که در تحلیل‌های دراز مدت، ثبت بازخورد کاربران در قالب ثبت اعتراض به پالایش یا درخواست رفع فیلتر مهم و ضروری است. این بحث، می‌تواند هم یک سیستم رصد از کیفیت تفکر و نظام بینشی افراد جامعه باشد و هم در بهبود سامانه پالایش مؤثر است و هم در تحلیل‌های اجتماعی به کار آید.

عملکرد تحلیل

انجام پژوهش‌های علمی با تمرکز بر اثرپذوهی پالایش: لازم است پژوهش‌های علمی بنیادینی روی پالایش فضای مجازی انجام گیرد. در این جهت بررسی میران اثربخشی پالایش در سالم‌سازی فضای مجازی، نگاه مردم به سامانه پالایش، میزان و نوع استفاده از پالایش‌گریزها در اولویت بررسی قرار دارد. بر اساس این پژوهش‌هاست که باید سیاست‌گذاری‌های دقیق انجام داد.

عملکرد تغییر

لزوم اصلاح قانون جرائم رایانه‌ای: مصاحبه‌ها و مطالعات اسنادی نشان می‌دهد که قانون جرائم رایانه‌ای در بخش پالایش نیاز به اصلاح دارد. برخی از مصاحبه‌شوندگان تأکید داشتند که با توجه به این که پالایش یک امر قضایی است، در صلاحیت دادگاه صالحه

است. اگرچه کارگروه فعلی نسبت به کمیته پیشین به دلیل محوریت دادستانی کل کشور، ماهیت پررنگ‌تر قضایی پیدا کرده است، اما کماکان از این مشکل رنج می‌برد.

لزوم برخورد کیفی با فروش و توزیع پالایش‌گریزها: لازم است برخورد کیفی جدی با فروشندگان و توزیع‌کنندگان پالایش‌گریزها صورت گیرد. البته لازمه چنین اقدامی جرم‌انگاری این عرصه به شکل صریح است که در بحث اصلاح قانون پیشنهاد شد. اجتناب از مانور تبلیغاتی روی پالایش: با توجه به آنکه ذهنیت بخش قابل توجهی از مردم نسبت به پالایش موجود منفی است، لازم است رویکرد فعالیت‌های حاکمیت در پالایش، اعمالی باشد تا اعلانی. این بدان معناست که بیش از آنکه در رسانه‌ها گفته شود که چه برنامه‌هایی در پالایش هر حال اجرا می‌باشد، لازم است که آن برنامه‌ها اجرا شود و اثر خود را بگذارد؛ بی‌آنکه از آن سخنی به میان آید. تجربه پالایش هوشمند در این زمینه ارزشمند است.

رشد اقتناع عمومی نسبت به پالایش: ضرورت دارد به شکل حرفه‌ای و جذاب و قانع‌کننده، برنامه‌هایی از رسانه‌های مختلف جهت ایجاد اقتناع عمومی نسبت به پالایش اجرا شود. در این میان آگاهی دادن به کاربران و مخصوصاً والدین نسبت به مخاطرات فضای مجازی و وضعیت موجود آن بسیار مؤثر است. همچنین ضرورت دارد گفته شود که پالایش امری مخصوص به ایران نیست و در اکثر کشورهای جهان اجرا می‌شود.

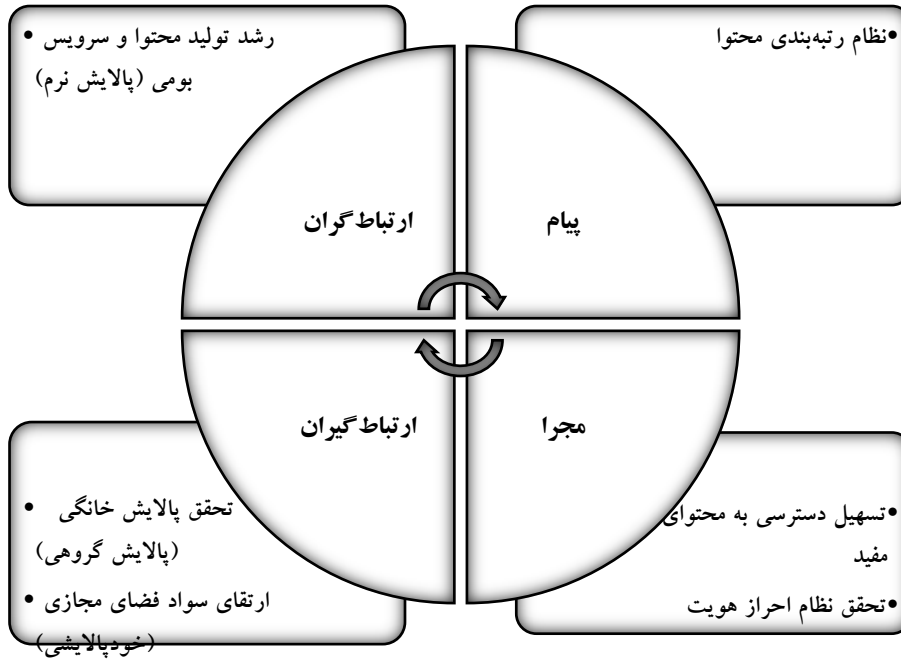
رشد بودجه کارگروه تعیین مصادیق: با توجه به برخی از سیاست‌های مطرح‌شده در این مقاله، اجرای آن‌ها توسط کارگروه تعیین مصادیق نیاز به رشد قابل توجه بودجه این نهاد دارد. به‌عنوان مثال طرح شاخص‌سازی محتوای مجرمانه یا طرح پالایش رده‌بندی‌شده، طرح‌های کلانی هستند که بار مالی قابل‌ملاحظه‌ای دارند.

اصلاح ساختار و ارتقای نیروی انسانی رگولاتور: بر اساس این سیاست لازم است که ساختار و نیروی انسانی کارگروه تعیین مصادیق ارتقاء یابد. در این زمینه چندین پیشنهاد وجود دارد: ۱- ترکیب اعضای کارگروه فراقوه‌ای‌تر شده و غلبه قوه مجریه کمتر شود. به‌طور خاص، نماینده شورای عالی فضای مجازی به ترکیب افزوده شود. ۲- کمیته‌های

تخصصی از اساتید و دانشجویان ذیل کارگروه تشکیل شود. ۳- لازم است استانداردهایی برای انتخاب نیروهای پایشگر تعریف شود. در این زمینه، متأهل بودن، دارای مدرک کارشناسی ارشد بودن و همچنین برخورداری از سلامت جسمی و روانی به نظر مهم می‌باشد. همچنین باید این‌گونه مشاغل دارای محدودیت زمانی باشد. کما اینکه در گوگل چنین رویه‌ای وجود دارد.

الگوی پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی

الگوی سوم و آخر سیاست‌گذاری پالایش فضای مجازی ناظر به فراسیاستی تحت عنوان «لزوم بازتعریف پالایش» است. در این بخش، ضمن بازتعریف پالایش از یک امر متمرکز، تک لایه و منفعل به یک امر غیر متمرکز، چندلایه و فعال، الگوی پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی یا به اختصار «پهفا» ارائه می‌شود:

شکل ۹. الگوی پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی (پهفا)

تبیین الگو

پیش از توضیح هر یک از سیاست‌های این الگو، باید گفت که در این الگو:

- به‌غیر از مجرای ارتباطی، عناصر دیگر ارتباطی نیز مهم هستند و نقش ایفاء می‌کنند.

- به‌غیر از حاکمیت، مردم نیز بازیگر پالایش هستند.

- به‌غیر از حالت سخت و صریح پالایش و ایجاد اختلال، حالت نرم و ضمنی

مداخله در ارتباط نیز مدنظر است.

بر این اساس:

۱. در حوزه ارتباط‌گیران:

✓ **خودپالایشی^۱**: این اصطلاح که جعل این مقاله است و از جایی اخذ نشده است، مبتنی بر ادبیات خودکنترلی و خودیاری است. تعداد قابل‌توجهی از کدهای توصیفی مصاحبه‌ها (۲۳ مورد) و همچنین تجارب کشورهای دیگر نشان می‌دهد که این مقوله مهم است. خودپالایشی دلالت بر آن دارد که با ارتقای سواد فضای مجازی در افراد می‌توان این مهارت در آن‌ها به وجود آید که اولاً خود را در مواجهه با هر پیام مضر و نامناسبی قرار ندهند، ثانیاً در صورت مواجهه، آن را رمزگشایی ننمایند، ثالثاً بر فرض مواجهه و رمزگشایی، آن را نپذیرند بلکه به شکل انتقادی با آن برخورد نمایند.

✓ **پالایش گروهی**: مصاحبه‌شوندگان بر پالایش گروهی یا همان خانوادگی تأکید فراوان داشتند. منظور از این نوع پالایش یا همان پالایش خانگی، سامانه‌ای است امکان نظارت و اعمال محدودیت را به والدین نسبت به مصرف اینترنتی کودک و نوجوان می‌دهد. متأسفانه هنوز این ظرفیت در کشور ما فعال نشده و علیرغم تأکید برخی اسناد سیاستی، هنوز نرم‌افزار بومی کارآمدی در این عرصه نداریم.

۲. در حوزه ارتباط‌گران:

در علت‌یابی عمیقی که برخی از مصاحبه‌شوندگان داشتند، علت‌العلل مسئله‌دار بودن پالایش را در ضعیف بودن بخش ایجابی سالم‌سازی فضای مجازی یعنی ضعف در تولید محتوای بومی و ارائه خدمات دانستند. بر اساس این استدلال، به دلیل آنکه نیازهای خبررسانی، سرگرمی و آموزش ارتباط‌گیران پاسخ‌درخور داده نمی‌شود، طبیعتاً ارتباط‌گیران جهت برآوردن نیازهای خود، به محتوا و سرویس خارجی مراجعه می‌کنند. از طرف دیگر، چون محتوا و سرویس خارجی الزاماً استانداردهای جمهوری اسلامی را رعایت نمی‌کند، پالایش می‌شود. در اینجا است که دائماً سامانه پالایش با ارتباط‌گیران دچار اصطکاک می‌شود و نارضایتی آن‌ها را سبب می‌شود. اگر به شکلی عمیق و

1. Self-filtering.

دوراندیشانه، حوزه تولید محتوای بومی و ارائه خدمات داخلی دچار تحول شود، طبیعتاً بار پالایش بسیار سبک خواهد شد و به شکل خود به خودی، پالایش از مرتبه دارای بالاترین اولویت به مرتبه دارای کمترین اولویت تنزل می‌یابد؛ بنابراین، رشد تولید محتوا و سرویس بومی (پالایش نرم) از طریق حمایت از ارتباط‌گران، سیاست غیرمستقیمی است که نوعی پالایش نرم و نه سخت را به همراه خواهد داشت.

۳. در حوزه پیام

یکی از اقداماتی که در اتحادیه اروپا نیز عملیاتی شده، سیاست «رتبه‌بندی»^۱ یا «برچسب‌گذاری»^۲ محتوا است. در چنین طرحی هر صفحه اینترنتی، برچسبی می‌خورد که نشان می‌دهد مطالب این صفحه برای چه گروه سنی‌ای مناسب است. اگر بنا باشد پالایش رده‌بندی طراحی و اجرا شود، عملاً امکان اجرای چنین طرحی نیز فراهم می‌شود؛ چرا که یکی از ملاک‌های رده‌بندی، سن خواهد بود. این کار ضمن آنکه به انتخاب و اختیار کاربران احترام می‌گذارد، از مواجهه ناخواسته کودکان و نوجوان با محتوای مضر نیز جلوگیری به عمل می‌آورد. در حالت آرمانی، لازم است این کار به شکل آنلاین و از طریق ماشین‌های هوشمند انجام شود. به نظر می‌رسد ظرفیت تحلیل پالایش هوشمند قابل استفاده در این بخش است.

۴. در حوزه مجرا:

✓ تسهیل دسترسی به محتوای مفید: باید فرایندها و سامانه‌هایی ایجاد شود که ارتباط‌گیران را به سوی محتوای مفید سوق دهد و نقش یک راهبر را برای آن‌ها داشته باشد. همان‌گونه که انسان در عالم فیزیکی نیاز به استاد دارد تا او را هدایت کند، در فضای مجازی نیز نیاز به استاد مجازی دارد. اگرچه رشد محتوا و سرویس بومی عملاً چنین نقشی را ایفا می‌کند، اما به‌طور خاص باید سامانه‌هایی باشد که چنین کارکردی را داشته باشند. به‌عنوان مثال موتورهای جستجوی بومی از مهم‌ترین عناصر این عرصه

1. Rating.

2. Labeling.

هستند. اینکه در اولویت‌بندی نمایش نتایج جستجو، مفید بودن مطلب را نیز در نظر بگیریم، نوعی هدایت کاربران به سمت محتوای مفید تلقی می‌شود.

✓ **تحقق نظام احراز هویت:** آخرین پیشنهاد سیاستی این مقاله، تحقق و تقویت نظام احراز هویت است. یکی از مصاحبه‌شوندگان از اصطلاح حریم شیشه‌ای استفاده کرده بود تا نشان دهد که فضای مجازی با فراهم کردن امکان کنترل کاربران و اشعار آنها به این امکان، می‌تواند روی عملکرد و خودکنترلی آنها اثر بگذارد. این که افراد بدانند در صورت لزوم و طی یک شرایط مشخص قابل رصد و پایش هستند، تأثیر به‌سزایی در عملکرد آنها خواهد داشت و بسیاری از اعمال مجرمانه را انجام نخواهند داد. این مسئله به‌ویژه در حوزه ارتباط‌گران با توجه به تبعات اجتماعی عمل ارتباطی آنها اهمیت مضاعف دارد. به نظر می‌رسد با جهش کشور به سمت استفاده از نسخه ۶ آی پی و فراهم شدن امکان اختصاص یک آی پی به هر کس، عملاً بستر فناوری چنین سیاستی فراهم خواهد شد.

منابع

- استراس، آنسلم و کورین، جولیت (۱۳۸۵)، *اصول روش تحقیق کیفی نظریه مبنایی؛ رویه‌ها و شیوه‌ها*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳)، *لغت‌نامه دهخدا*، تهران: دانشگاه تهران.
- سورین، ورنر، تانکار، جیمز (۱۳۸۶)، *نظریه‌های ارتباطات*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- شکرخواه، یونس (۱۳۷۰)، *واژه‌نامه پژوهش‌های ارتباطی و رسانه‌ای*، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- عابدی جعفری، حسن و تسلیمی، محمدسعید و فقیهی، ابوالحسن و شیخزاده، محمد (۱۳۹۰)، «*تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی*»، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم، صص ۱۵۱-۱۹۸.
- عمید، حسن (۱۳۸۹)، *فرهنگ فارسی*، تهران: اشجع.
- فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۳۸۸)، *فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان*، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی، دفتر ششم.
- فلیک، اووه (۱۳۹۱)، *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- لیندلف، تامس و تیلور (۱۳۸۸)، *برایان، روش‌های تحقیق کیفی در علوم ارتباطات*، ترجمه عبدالله گیویان، تهران: همشهری.
- مختاریان‌پور، مجید (۱۳۹۱)، *طراحی مدل اجرای سیاست‌های فرهنگی مبتنی بر برنامه‌های توسعه کشور*، رساله دکتری دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری.
- نصراللهی، محمدصادق (۱۳۹۴)، *الگوی سیاست‌های فرهنگی-ارتباطی حاکم بر تنظیم مقررات شیوه پالایش فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران*، رساله دکتری دانشگاه امام صادق (ع)، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات.
- الوانی، سید مهدی و شریف‌زاده، فتاح (۱۳۸۶)، *فرایند خط مشی‌گذاری عمومی*، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- الوانی، سید مهدی (۱۳۸۰)، *تصمیم‌گیری و تعیین خط مشی دولتی*، تهران: سمت.
- وحید، مجید (۱۳۸۸)، *سیاست‌گذاری عمومی*، تهران: بنیاد حقوقی میزان.

- Deibert, Ronald J. (2008), "*Black Code Redux: Censorship, Surveillance, and the Militarization of Cyberspace*" in Megan Boler, *Digital Media and Democracy; Tactics in Hard Times*, London: The MIT Press.
- Dunn, William N. (2007), *Public Policy Analysis: An Introduction*, New Jersey: Pearson, 4th Ed.
- Greenfield, Paul & Rickwood, Peter & Tran, Huu Cuong (2001), *Effectiveness of Internet filtering Software Products*, CSIRO.
- Jones, Charles O. (1970), *An Introduction to the Study of Public Policy*, California: Wadsworth Publishing Company.
- Kraft, Michael E. & Furlong, Scott R. (2004), *public policy; politics, analysis and alternatives*, Washington D.C.: CQ Press.
- Mopris, William, (1982), *The American heritage dictionary of the English language*, Boston: American Heritage Publishing Co., Inc...
- Shafritz, Jay M. (2004), *The dictionary of public policy and administration*, Colorado: Westview.
- Stewart, Joseph Jr & Lester, James P. (2000), *Public Policy: An Evolutionary Approach*, Stamford: WadsWorth.
- Stewart, Joseph Jr. & Hedge, David M. & Lester, James P. (2008), *Public Policy: An Evolutionary Approach*, Boston: Thomson.
- Summers, Della (2008), *Longman dictionary of contemporary English*, Essex: Pearson.
- Wehmeier, sally (2005), *Oxford advanced learner's dictionary of current English*, Oxford: Oxford university press, 7th edition.